

MÜASİR İRAN ƏDƏBİYYATINDA NƏSR

Rauf Əlihüseyn oğlu Quluzadə
BDU İlahiyyat

Açar sözlər: Müasir İran ədəbiyyatı, nəsr, povest və roman

Keywords: Modern Iranian literature, prose, fiction and non-fiction novels

Ключевые слова: современная литература Ирана, проза, повесть и роман

Müasir İran ədəbiyyatının yaşı təxminən yüz ilə yaxındır. İranın müasir ədəbiyyat erasının başlanmasında iki əsas amili mütləq qeyd etməliyik. Bunlardan birincisi, dövrün Qərb ədəbi meylləri ilə yaxından tanışlıq, ikincisi isə, ölkədə yeni sözə və ideyalara şərait yaradan siyasi atmosfer idi.

Parlamentin qurulması və çoxlu miqdarda qəzet və jurnalların çap edilməsi ilə nəticələnən İran Konstitusiyası İnqilabı (1905-1907) ilk müasir yazıçılar nəslinin yaranmasına təkan verdi. Elə həmin dövrdə İran dövlətinin vəsaiti hesabına Avropa universitetlərində təhsil aldıqdan sonra vətənə qayıdan ilk iranlı məzunlar Qərb ədəbiyyatı və fəlsəfə nümunələrinin tərcüməsi ilə ədəbiyyata yeni meyllər gətirdilər.

Müasir nəsrin yaranma tarixini 1922-ci ildən, Məhəmməd Əli Camalzadənin “Yek-i bud, yek-i nəbud”, (Biri vardı, biri yoxdu) hekayələr məcmusundan hesablamaq lazımdır. O dövrə qədər Fars ədəbiyyatı tarixində realistik hekayə janrı mövcud deyildi.

“Yek-i bud, yek-i nəbud” böyük rezonansa, daha doğrusu, konservativ düşüncəli vətəndaşların qəzəbinə səbəb oldu. Bu, əsərin müasir nəzm forması ilə deyil, daha çox, satirik dildə cəmiyyətin nöqsanlarının tənqidi ilə əlaqədar idi. Giriş sözündə, müəllif nəsrin üstün cəhətlərini sadalamış və onun poeziya ilə bərabər, milli ədəbiyyatın formalaşmasında böyük rolu olduğunu vurğulamışdır.

Müasir İran ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndəsi hesab olunan Sadeq Hedayət öz yaradıcılığında Camalzadənin ənənələrini davam etdirmiş və hekayələrində sadə insanların gündəlik həyatını və ziyalılarının təzadlı xaoslu həyat tərzini təsvir etmişdir. Ədəbiyyatşünasların dediyinə görə, heç bir digər yazıçı S. Hedayət qədər həmvətənləri tərəfindən tanınmış və sevilməmişdir. O, Kafka və Çexovun əsərlərinin fars dilinə ilk tərcüməçisi və Kafkanın hekayələrinin fars dilində nəşrinə geniş təqdimatın müəllifidir. Çoxlu miqdarda milli dram, satirik, realist və sürrealist əsərlər yazmasına baxmayaraq, oxucular onu ən çox “Kor bayquş” əsərinin müəllifi kimi tanıyırlar. 1937-ci ildə işıq üzü görmüş “Kor bayquş” povesti dünya miqyasında tanınmış və bir çox xarici dillərə tərcümə olunmuşdur.

Sürrealist-melankolik “Kor bayquş” əsəri fars dilində yazılmış ilk müasir povestdir-o, həmin dövrün qapalı cəmiyyəti və Konstitusional İnqilabın ideyalarına

həsr olunmuşdur. Əsərdə hadisələri nəql edən cəmiyyət ilə öz arasında dərin uçurumu görən intellektualdır. (2)

Kitab dəfələrlə İran senzurasının əlindən keçmişdir. Bir insanın tənhalığından bəhs edən povestdəki müxtəlif simvol və obrazlar labirinti, sosial şərhlər, ədəbi və dini mətnlərə istinadlar və insanın müxtəlif ruh halının təsviri uzun illər boyu tənqidi interpretasiyalara səbəb olmuşdur.

Bir müddət müəllifin tərəfdarı olduğu İran Komunist Partiyası (Tudeh) əsərdəki əhval-ruhiyyəni 1925-1941-ci illər arası Reza şah istibdadı ilə əlaqələndirirdi. Lakin “S.Hidayət-İran yazıçısının həyat və əfsanəsi” kitabının müəllifi H. Kətouzianın fikrinə görə, yazıçı şah rejiminə qarşı olsa da, onun əsərindəki insanın tənhalığı və cəmiyyətdən təcridinin izahı daha geniş, universal miqyasdadır. “Kor bayquş” povestini çox zaman Sadeq Hidayətın sevdiyi Frans Kafkanın əsərləri ilə müqayisə edirlər. İranlı yazıçının bu povesti həm də portuqal yazıçı və mütəfəkkiri Fernando Pessoaın “Narahatlıq” əsərini xatırladır. (3)

Əsər bu cümlə ilə başlayır “Elə yaralar var ki, tənhalıq zamanı beyni afta xorası kimi yeyib dağıdır...” və səhifədən səhifəyə adladıqca, biz bu tənhalığı rəvayətçinin “qəbir daşı kimi minlərlə qədim tikililərin xarabalıqları üzərində dayanmış” evində, “lənətlənmiş əyri-üyrü ağac mənzərəsi” əhatəsində yerləşən “heç bir canlına yaşamayacağı” “kül rəngli evlərdə”, “acgözlüklə pul və şəhvət axtarışında olan kütlə”dən təcrid olunmasında izləyirik.

Qəhrəman tənhalıq mənğanəsində ikən hər yerdə xəyali bir qız peyda olmağa başlayır. Rəvayətçi onu qələm qutusu üzərində çəkmişdir. O, qızın obrazını qədim əntiq qab üzərindəki badamvarı çərçivədə görmüşdü və ona vurulmuşdu. Lakin bu qızın “ikili təbiəti” var: o, gah rəvayətçinin hiyləgər anası, gah da vəfasız həyat yoldaşı sifətində peyda olur. (3)

Müxtəlif dövrlərdə mövcud olan hakim irticaçı rejimlərin təqibinə məruz qalmamaq üçün, şair və yazıçılar alleqoriyadan, əsər qəhrəmanlarının sərsəm halda həqiqətləri oxucuya çatdırmaq kimi ədəbi üsullardan bu povestdə də geniş istifadə olunmuşdur.

S.Hedayət povesti Bombeydə yaşayarkən yazmışdır. Əsər 1937-ci il Hindistanda, 1941-ci il İranda, 1957-ci ildə isə ABŞ-da çap edilmişdir. Yazıçı 1951-ci il Parisdə intiharla həyatına son vermişdir.

1941-1953-cü illər İranın İkinci Dünya müharibəsi dövründə müttəfiq qüvvələr tərəfindən işğalı və İran mərkəzi hökumətinin zəifləməsi fonunda siyasi həyatda canlanma və müstəqil nəşrlərin miqdarının artması ilə xarakterizə olunur. 1941-1947-ci illər İranda 500 qəzet və məcmuə çap edilirdi. İran Yazıçılarının İlk Konqresi elə həmin dövrdə, 1946-cı ildə təsis edilmişdir. O zamanın tanınmış yazıçılarından Sadeq Çubək, Bozorq Ələvi, Cəlal Əl-Əhməd və Ebrahim Qolestanın adını çəkmək olar.

Onların yaradıcılığını digərlərindən fərqləndirən ən əsas cəhət yazılarında cəmiyyətin sosial və siyasi aspektlərini dərinləndirən analiz etmək idi. Bu yazıçılar Faulkner, Heminqvey və Steinbeck kimi Qərb yazıçılarından istifadə olunan ədəbi üsullar və yeniliklərdən geniş istifadə edirdilər.

Əl -Əhməd və Çubək patriarxal avtoritet və dini mövhumat mövzusunu cəmiyyətin aşağı təbəqələrinin və fəhlələrin həyatını təsvir edərək açmağa çalışırdılar.

Ələvi İran kommunist Tudeh Partiyasının üzvü kimi ilk dəfə olaraq, həbsxana yazılarını çap etdirmiş və siyasi məhbusların yaşadıklarının şəxsi və emosional aspektlərini təsvir etmişdir. Xaricdən qayıdan tələbələrin müasirləşməyə can atması ilə vətəndəki mövhumat və siyasi təzyiç arasındakı antaqonizm Ələvi və dövrün digər yazıçıların əsərlərindəki əsas mövzulardan biri idi.

1960-cı illərdə yetişən şair və yazıçılar artıq tək Qərb ədəbiyyatı və tərcümələrə deyil, onlardan əvvəl yaşayıb –yaratmış ədəbi nəslin yaradıcılıq təcrübəsinə istinad edirdilər. 1953-cü il dövlət çevrilişindən sonra siyasi təzyiçin təcridən azalması ədəbiyyatda yeni söz demək istəyində olanların artmasına təkan verdi. Yazıçıların sosial və siyasi həyata təsiri artdı. Bəzi əsərlər 10 mindən də çox tirajla nəşr edildi. Simin Daneşvərin “Savuşun”, Hoşəng Golşirinin “Şahzadə”, Əhməd Mahmudun “Qonşular”, Mahmud Dövlətabadinin “İtmiş Soluç” əsərləri 1979-cu il inqilabına qədər olan dövrün ən çox tanınan ədəbi nümunələridir.

Mahmud Dövlətabadi doğulduğu Xorasan əyalətinin uzaq kəndlərindən birində baş verən hadisələri əks etdirən “İtmiş Soluç” romanını 1979-cu ildə həbsxanada ikən fikrən “yazmış”, azad edildikdən sonra isə kağıza köçürmüşdür. Müəllif 500 səhifəlik romanın yazılmasına cəmi 70 gün sərf etmişdir. “İtmiş Soluç” yazıçının fars danışığı dilində yazılmış ilk əsəridir.

Roman keçən əsrin 60-cı illərində, əhalinin kənddən şəhərə axını dövründə İranın şimalında yerləşən bir yaşayış məntəqəsinin sakinlərinin həyatından bəhs edir. Əsrin əsas qəhrəmanı əri Soluç tərəfindən tərk edilmiş və üç uşağı ilə tək qalmış Merqandır. Müasirləşmənin təzyiçi altında kəndin tənəzzülə uğraması və məhv olması Merqanın ailəsinin aclıq, səfalət və zorakılığa məruz qalması ilə paralel təsvir olunur.

Romanın tərcüməçisi K. Rəsteqar Mahmud Dövlətabadinin “İtmiş Soluç” romanının şərhində qeyd etmişdir ki, “20-ci əsrin ortalarında İranın kənd həyatında baş verən dəyişikliklərin bir nəslin həyatının prizmasından qələmə alınmış bu əsər “siyası metaforadansa incəsənət metaforasıdır.” (5)

Ümumdünya Ədəbiyyatı on-line Məcmuəsi “Sərhədsiz sözlər” saytında əsəri oxuculara təqdim edən Elham Geytançı yazır: “Dövlətabadi bir şedevr yaratmışdır: səfalətdə yaşayan kəndlilərin hiss və həyəcanı bizi dəhşətə gətirir, çünki onların qorxuları bizim həyatın mənası və ölüm haqqında olan şübhə və tərəddüdlərimizi əks etdirir.” (6)

Roman 2007-ci il New York Sun məcmuəsi tərəfindən oxumağı məsləhət görülən kitablar siyahısına salınmışdır. 2008-ci il Amazon.com-un sponsorluq etdiyi “Ən Yaxşı Tərcümə” mükafatına namizəd irəli sürülmüşdür.

İsfahanda doğulmuş Hoşəng Golşiri (1937-2000) İranın 1979-cu il inqilabından sonrakı dövrünün ən görkəmli yazıçı və tənqidçisidir. O, şah əsəri hesab edilən “Şahzadə” (1969) əsərində Sadeq Hedayətin roman yazılışında struktur və linqvistik aspektlərdə əldə etdiyi müvəffəqiyyəti daha da mükəmməlləşdirmişdir.

“Keçən əsrin 20-ci illəri İranın əyalət şəhərlərinin birində dağılmış bir malikanədə devrilmiş hakim sülalənin son nümayəndəsi vərəm yatağında ölümlə çarpışır. Son sığınağında demək olar ki, tək qalmış qoca şahzadəni əcdadlarının keçmiş şan-şöhrəti təqib edir: reallıqla qeyri-real səhnələrin pəncəsində qalmış şahzadənin gözünün qarşısına babalarının hökmranlıq dövrlərindən dəhşətli səhnələr gəlir. Çoxdan ölmüş qohumlarının şəkillərində hallusinasiyalı beynin canlandığı bir səhnə bitən kimi, ardınca şəklin çərçivəsindən digər bir səhnə “görünməyə” başlayır. Dumanlı xatirələr bir-birini əvəz edir və sonunda məlum olur ki, qoca şahzadəyə ən çox əzab verən onun gənc yaşda çərləyib ölmüş arvadı Fəxrənnəsanın ölmüş şah əcdadların güc və enerjisi ilə ərinə işgəncə verən xəyalıdır.” (7)

Simin Daneşvər (1921- 2012) İranın ilk qadın roman yazıçısıdır. Onun klassika hesab edilən “Savuşun” realist romanı (1969) 1943-cü ilin birinci yarısında Şiraz vilayətinin müttəfiq qüvvələri tərəfindən işğal dövründə baş verən xaos və dağıntıları təsvir edir. Daneşvərin çoxsaylı personajları və tarixi hadisələrlə dolu dövrün canlı təsviri əsərin ən güclü tərəfidir.

Xarici qüvvələrin maraqları və təsiri ilə çulğalaşmış korrupsioner və yetərsiz hakimiyyət mənəşəsində əzələn, işğal edilmiş Şiraz ilə bir zamanlar Əhəməni imperiyasının mərkəzi olan Persepolis və Şirazın islamdan əvvəlki dövrlərinin mənzərələri, məqbərələr, böyük fars şairləri, sufilər və köçəri tayfaların həyatının ustalıqla təsviri, romanı xarici mətbuat tərəfindən “Çox maraqlı saqa...” (Washington Post Book World), “böyük rezonans yaratmış əsər...” (Publishers Weekly) kimi oxuculara təqdim etməyə sövq etmişdir. (8)

Oxucu süjet peripetiyalarını əsərin əsas qəhrəmanı Zarinin gözləri ilə izləyir. Öz ailəsini qorumaq üçün mübarizə aparən gənc qadındır. Idealist bir adamın həyat yoldaşı və gənc ana olan Zari ənənəvi ailə həyatını qorumaqla yanaşı, ailədə öz kimliyini, fərdiliyini saxlamaq istəyir.

Tənqidşünas Stiv Sivolun əsər haqqında fikirlərini belə ifadə edir: “Kaş ki, Anton Çexov bu kitabı oxuya biləydi! Düşünürəm ki, o, bu əsəri özünün ən yaxşı povestlərinə bərabər tutardı. Daneşvər mənə Çexovu xatırladır. Əkiz ruhlu bu yazıçılar, iranlı bacı və rus qardaş, cəmiyyəti tam çılpaq, bəzək-düzəksiz təsvir etmək bacarığı, bütün personajlara, istər xeyir, istər şər, eyni dərəcədə bağlı olmaları ilə çox yaxındırlar. Məncə, “Savuşun” romanını mütaliə edərkən, Çexov öz əsərlərində təsvir edə və şəxsi həyatında tapa bilmədiyi bir cəhəti - evlilik həyatı və ailədə qadın və kişinin tam olmasının, bütövləşməsinin təsvirinə görə məmnun olardı.

Nəciblik. Əvvəl düşündüm ki, “Savuşun” cəsarət haqqında kitabdır, əslində isə bu, 40-dan çox personajda - qohumlar, nöqərlər, kəndlilər, köçəri inqilabçılar, siyasətçilər, həkimlər, ruhi xəstələr, əsgərlər, hökumət nümayəndələri, irlandiyalı jurnalistdə ya nəcibliyin heyətləndirici varlığı və ya bu keyfiyyətin hürküdücü yoxluğuna aiddir. Bu da, bir zamanlar nəcib zadəgan, sonra isə təzyiqlik altında qalmış ümitsiz məzlum İranın portreti idi.

Əsərin baş qəhrəmanı Zari və onun həyat yoldaşı Yosifə gəldikdə isə, onlar tərədən dırnağa qədər, nəcibdirlər və bu xüsusiyyət onları ilk gündən bir-birinə bağlayıb.” (8)

Əhməd Mahmudun “Qonşular” romanı (1974) İranın cənub bölgəsindəki Əhvaz şəhərində neft sənayesinin milliləşdirilməsi ilə ətrafında baş verən hadisələri təsvir edir. Hadisələr baş qəhrəman Xalidin qarşı cinslə ilk məhrəmanı təcrübəsindən başlayıb siyasi oyanışına qədər davam edir. Ə. Mahmud bu cür keçidi məharətlə təsvir etməklə romanı şah əsəri səviyyəsinə qaldıra bilmişdir. Əsər ədəbiyyatşünaslar tərəfindən müasir İran ədəbiyyatında ən yaxşı sosial roman hesab edilir.

Keçən əsrin 80-ci illərində 8 il sürən İran–İraq müharibəsi və iqtisadi problemlər əhalini müəyyən qədər ədəbi mütaliədən uzaqlaşdırdı, bir çox tanınmış yazıçıların emiqrasiya etməsi və ya ölkədən sürgün edilməsi ədəbiyyatda dərin bir boşluq yaratdı. Bu vəziyyət 1997-ci ilə qədər davam etdi. Hətəminin dövründə islahatlar qəzet və jurnal nəşrində canlanma yaratdı və bu da öz növbəsində ədəbiyyatda yeni sözə təkan verdi.

Gənc yazıçılar nəslə yaranmış fürsətdən istifadə etdilər. Onlardan Hüseyn Sənapur və Zöya Pirzad kimi yazıçılar tənqidşünasların və artıq əvvəlki illərin ədəbi əsərlərini qəbul etməyən oxucuların rəğbətini qazana bildilər. Qeyri –hökumət təşkilatları və ədəbi məcmuələr mükafatlar təsis etməklə ədəbiyyatı canlandırmağa müvəffəq oldu. Bu mükafatların təxminən yarısı bu dövrdə yazıb-yaradan qadınlara verildi. Əslində, bu, İranda görülməmiş hadisə idi.

2005-2013-cü illər senzuranın güclənməsi və bir çox müstəqil nəşrlərin bağlanması ilə xarakterizə olunsada, sonrakı illər senzuranın azalması və nəşriyyatlar üçün yaradılmış əlverişli şərait İranın ədəbi mühitində yeni bir hərəkət gətirdi.

Sadeq Hedayət fransız dilində iki hekayə yazdığı dövrdən başlayaraq, İran yazıçıları dilin yaratdığı məhdudiyyətləri aşaraq xarici ölkələrdə də geniş oxucu auditoriyası arzusundadırlar. Son 30 ildə İrandan xaricə yönəlmiş miqrasiya dalğası, xarici ölkələrdə ədəbi dərnəklərlə sıx əlaqə və müasir İran ədəbiyyatının nümunələrinin Avropa dillərinə tərcüməsi bu ölkənin ədəbiyyatına maraq yaratdı. Bütün sahələrdə olduğu kimi, incəsənətdə də geosiyasi maraqlar böyük rol oynayır. Bu meyllər bəzən kitabların adında belə özünü biruzə verir. Məs, 2007-ci il İran, İraq və Şimali Koreya yazıçı və şairlərinin əsərlərinin tərcüməsi “Şər oxu” ədəbiyyatı” adı altında nəşr olunmuşdur.

İkinci nəsil emiqrant ziyalılarından olan Azər Nafisi və Mərcanə Sətrapi kimi müəlliflər xarici dildə yazdıqları avtobioqrafik povestləri ilə İrandan kənarında tanınma bilmişlər. Mərcanə Sətrapi “bestseller”-ə çevrilmiş “Persepolis” əsərində Tehrandə sevimli ailəsi ilə birləşən uşaqlıq illəri, Vyanada ailəsindən uzaqda yeni yetməlik, Vətənə qayıdış və sonunda onu tərk etmək məcburiyyətində qaldığı zaman yaşadığı hadisələr və keçirdiyi hissləri qələmə almışdır. Azər Nafisinin 2003-cü ildə ingilis dilində yazdığı “Tehrandə “Lolita”-nı oxuyarkən” avtobioqrafik romanı 30 xarici dilə tərcümə edilmiş və ABŞ-da “bestseller” hesab edilmişdir.

İran sərhədlərindən kənarında yaşayan farsdilli olmayan kitabsevərlər daim müasir İran ədəbiyyatının nümunələri ilə tanış olmaq imkanına malikdirlər. Jurnalist Nima Malek Mohəmmədi ilk tanışlıq üçün “Qəribə vaxtlardır, əzizim” adlı 13-ü qadın olmaqla, 43 iranlı yazıçı və şairin seçilmiş əsərlərindən ibarət toplunu oxumağı təklif edir. Bu hekayə, povest və şerlər 1979-cu il inqilabından sonra yazılmışdır. Oxucu İran və xaricdə yaşayan 3 nəsi iranlı müəllifin gözü ilə İrani görmək imkanı əldə edir. Yazıçılar arasında yaşlı nəsildən Simin Daneşvər, İraj Pezeşkzad, Əhməd Mahmud, Taği Modəressi, Huşəng Golşiri, Mahmud Dövlətabadi, Hadi Xorsəndi, daha gənc nəsildən Fəridəh Xerədmənd, Şəhriyar Mandanipur, Seyyid Ebrahim Nəbavi, Moniru Rəvanipur və başqaları var.

Topluda yer almış Əhməd Mahmudun “Zamin-e Sukhteh” (1982) povesti İran-İraq müharibəsi zamanı bir İran şəhərində baş verən hadisələrdən, Esmayil Fassihin “Soraya komada” (1983) povesti həmin müharibə dövründə Parisə köçmüş bir qrup iranlıların həyatından bəhs edir. Neft kompaniyalarının birində işləyən Cəlal Paris xəstəxanalarının birində komada olan bacısı qızını ziyarət etmək üçün Tehrandan Parisə gedir. Orada bir qrup iranlılarla tanış olur və vaxtilə sevdiyi, bir neçə dəfə ailə qurmuş, lakin sonunda yenə tək qalmış Leyla ilə yenidən görüşür. Cəlal özü də istəmədən, xoşagəlməz hadisələrin burulğanına düşür. Əsərin sonunda məlum olur ki, yazıçı komada olan Sorayanı həmin illərdəki İranın rəmzi kimi təqdim edib-ətrafda hər kəs narahatdır, lakin xəstəni koma vəziyyətindən çıxarmaq üçün heç kim heç nə edə bilmir. (10)

Şəhrnuş Parsipurun “Kişisiz qadınlar” (Zənən Bedun-e Mərdan) povesti həm rəvayət, həm də polemika üslubunda yazılmışdır. Əsər kişilərin dominant olduğu cəmiyyətdə müxtəlif sosial təbəqələrə aid olan ailələrdən çıxmış, fərqli taleli, lakin sonunda Tehran ətrafında gözlərdən uzaq bir bağda birgə yaşamağa məcbur qalan beş qadının həyatından danışır. Müəllif İranda keçən əsrin ortalarında baş verən real tarixi hadisələr fonunda, bu qadınların utopik bir dünyada gələcək həyatını təsvir edir. (11)

Şəhrnuş Parsipurun bu əsərdə istifadə etdiyi üslub dünyaşöhrətli Latın Amerikalı yazıçı Qabriel Qarsiya Markesin də istifadə etdiyi mistik realizm janrıdır. Povestin əsasında çəkilmiş eyni adlı film 2009-cu il Venesiya Film Festivalında əsas mükafat qazanmışdır.

Beynəlxalq miqyasda qazanılmış bu və ya digər müvəffəqiyyətlərə baxmayaraq, tənqidçilər arasında bəzi İran yazıçılarını İranın qeyri-real, “ekzotik” təsvirinə görə ittiham edənlər var. İran yazıçı və tərcüməçisi Mahmud Hüseynizadə BBC-nin fars veb saytında yerləşdirilmiş son müsahibəsində demişdir: “Qəribə oxucularına qadın və uşaqlara təcavüz, vəhşi işgəncələr, borc içində boğulan insanlar, çirkli şəhərləri olan orta əsrlərə məxsus Şərq barbarlığı səhnələrini təsvir edən kitablar təqdim edilir. Bu, heç də yaxşı əlamət deyil. Bu meyli aydın görmək üçün, İran ədəbiyyatından ingilis, fransız, alman dillərinə son tərcümələri nəzərdən keçirmək kifayətdir.” (1)

Geosiyasi maraqlar digər bir ölkə haqqında stereotipik fikir yaratmağa sövq etdiyi üçün, həmin ölkədə nəşr edilən ədəbi əsərlərin müəyyən parametrlərə uyğun

seçilərək, xarici dilli oxucuya təqdim edilməsi qeyri-adi hal deyildir. İranda son inqilabdan dərhal sonra rus dilində nəşr edilən “Müasir İran novellasi:60-70-ci illər” adlı topluda Əhməd Mahmud, Qolamhüseyn Səidi, Feridun Tonkaboni, Xosrov Şahani, Nadir Ebrahimi, Ebrahim Rəhbər kimi yazıçıların lirik hekayə və satirik novellaları yer almışdı. Tərtibatçılar şah rejimi dövründə İran və iranlıların dünyagörüşü, psixologiya və məişətini daha çox qara rənglərlə təsvir edən əsərlərə üstünlük vermişdilər.

Topludakı Feridun Tonkaboninin “Nənə yatmamışdı” hekayəsi sübut edir ki, öz düşüncələrini izhar etmək üçün heç də qalın roman yazmaq vacib deyil. Kiçik sənət əsəri hesab olunmağa layiq bu hekayə toplunun ən qəmlı əsəridir. Abbas Pəhləvaninin “Təntənəli açılış” hekayəsi hər bir şəhərin “ən vacib müəsisəsi”, ölüxananın tikilişi və açılışından danışan satirik novelladır. Yalan və ikiüzlülüüyün insanı necə pis vəziyyətdə qoyduğunu Xosrov Şahanının içki və kart məclisi qurmaq istəyən bir qrup cavanın din xadimi ilə bir kupeyə düşən zaman baş verənlərdən bəhs edən “Yol yoldaşı” novellasında görmək olar. (12)

Monarxiya rejiminin idarəçilik sistemində hökm sürən bürokratiya, özbaşınalıq, sadə insanlara qarşı biganə münasibət, bədnam xəfiyyə, əhali arasında yoxsulluğa həsr edilmiş bu əsərlərin müəlisəsi İran haqqında daha çox bədbin əhval-ruhiyyə yaradır. Buna baxmayaraq, İran ədəbiyyatının qəmlı reallığı lirik üslubda təsvir etməsinin ayrıca bir gözəlliyi var.

Hal-hazırda İran İslam Respublikası dövründə, ədəbi fəaliyyətdə olanlar siyasi, dini və əxlaqı mövzularda müəyyən kriteriyaları gözləməlidirlər, buna baxmayaraq, dövlətin senzuranı bir qədər yumşaltdığı qısa zaman intervalları da mövcud olub. 1980-ci ildən bəri, ABŞ və Avropada görkəmli Fars emiqrant ədəbiyyatı yaranıb və inkişaf edir. Bu məqalə ilə müəlisəsevərlərin diqqətini dünya ədəbiyyatına nadir incilər bəxş etmiş klassik fars ədəbiyyatının ənənələri və Qərb ədəbiyyatı üslublarının çulğalaşdığı müasir İran ədəbiyyatının nümunələrinə yönəltmək istədik.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Nima Malek Mohamadi- A brief history of Iran's modern literature
e- mənbə- <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/brief-history-irans-modern-literature>
2. Kamin Mohammadi - Kamin Mohammadi's top 10 Iranian books (The Guardian)
e-mənbə - <https://www.theguardian.com/books/2011/jul/20/kamin-mohammadi-top-10-iranian-books>
3. Dalia Sofer- A review of The Blind Owl by Sadegh Hedayat
e-mənbə https://www.believmag.com/issues/201102/?read=review_hedayat
4. Missing Soluch” From Wikipedia, the free encyclopedia
e-mənbə https://en.wikipedia.org/wiki/Missing_Soluch
5. Kamran Rastegar, iranian.com, "Reading Missing Soluch in the U.S.",
6. Mahmoud Dowlatabadi's "Missing Soluch", Elham Gheytanchi, Words Without Borders
e-mənbə - <http://www.wordswithoutborders.org/book-review/mahmoud-dowlatabadis-missing-soluch>
7. “The Prince” by Hushang Golshiri (Author), James Buchan (Translator)
e-mənbə <https://www.amazon.com/The-Prince-Hushang-Golshiri/dp/0099468395>
8. Savushun: A Novel About Modern Iran (Persian Classics)
9. Strange Times, My Dear: The PEN Anthology of Contemporary Iranian April 17, 2006 by Nahid Mozaffari (Author)
e-mənbə <https://www.amazon.com/Strange-Times-My-Dear-Contemporary-Literature/dp/1559708050>
10. Esmail Fassih: ثريا در اغما (Sorraya in a Coma)
11. Women Without Men: A Novel of Modern Iran by Shahrnush Parsipur (Author), Faridoun Farrokh (Translator) e-mənbə <https://www.amazon.com/Women-Without-Men-Novel-Modern/dp/1558617531>
12. «Современная иранская новелла. 60-70 годы» 1980 Издательство: Прорпсс
13. J.T.P. de Bruijn, Modern Persian literature, Encyclopaedia Iranica, 2015

XÜLASƏ

Məqalə Müasir İran Ədəbiyyatında nəsr janrının inkişafına həsr olunmuşdur. Onun inkişafında 3 dövr ayırd etmək olar. Formalaşma dövrü 1922-ci Məhəmməd Əli Camalzadənin “Yek-i bud, yek-i nəbud” məcmuəsi ilə başlayır. 1930-cu illərdən yazıçıların diqqəti sosial və siyasi problemlərə yönəlir. Bu dövr İran ədəbiyyatında əhəmiyyətli dəyişikliklər və görkəmli adlarla xarakterizə olunur. Onlardan Bozörg Ələvi, Sadeq Çubak, Ali Əhməd, Sadeq Hedayətin adlarını çəkmək olar. Üçüncü dövr 1979-cu il inqilabından sonrakı dövrü əhatə edir. Müasir İran ədəbiyyatının inkişafında qadın yazarların əsərləri böyük rol oynayır. İran qadın ədəbiyyatı 1980 və 90-cı illər xüsusi status qazanmışdır.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена прозе в Современной Персидской литературе. Развитие современной персидской прозы делится на три периода. Формирующий период начался в 1922 году после публикации сборника Мухаммеда Али Джамалзаде *یکی بود و یکی نبود* (Жил-был) С 1930-х годов и внимание писателей были привлечены к новыми социальным и политическим проблемам. Этот период в литературе является наиболее плодотворным и полон крупными именами таких как Бозорг Алави, Садек Чубак, Аль-Ахмад Садек Хедаят.

Третий период в развитии современной прозы совпадает с революцией 1979 года. Произведения женщин сыграли значительную роль в процессе развития современной персидской литературы, хотя женская литература приобрела особый статус в период 1980-х и 1990-х годов.

SUMMARY

The article has been devoted to the Modern Iranian Prose. The development of the modern Persian prose is divided into three periods. The formative period started in 1922 after the publication Mohammad Ali Jamalzadeh's collection *یکی بود و یکی نبود* (Once Upon a Time). From 1930s and on the attention of the writers was drawn by new social and political issues. This period in the Iranian literature stands out as the most fruitful of changes and full of big names that were established. Among them were Bozorg Alavi, Sadeq Chubak, Al'e Ahmad Sadeq Hedayat etc. The third period in the development of modern prose, such as short-story coincides with the Revolution of 1979. Women's writing has played significant role in the process of the development of modern Persian literature, although it gained particular status in the 1980s and 1990s period.

Çapa tövsiyə etdi: dos. Q.S.Süleymanov

